

De Europese eenmaking in de Vlaamse publieke opinie : onbekendheid, onverschilligheid, gelatenheid of machteloosheid ?

Wilfried DEWACHTER

Gewoon hoogleraar aan de Afdeling Politologie van de Katholieke Universiteit Leuven

De top van Kopenhagen, begin december 2002, besliste nagenoeg finaal over de toetreding van 10 hoofdzakelijk Oost-Europese staten tot de Europese Unie en de financiële condities waarmee dit moet gebeuren. Na afloop van de top waren grote verklaringen schering en inslag, minstens ten aanzien van en zelfs in de verzamelde Europese- en wereldpers. «Historische beslissing» «Het definitieve einde van de Koude Oorlog» «Europa vindt eindelijk zijn ware dimensie» enz. Europees Voorzitter en Deense premier, Anders Rasmussen, had het over : «Today we open a new chapter : Europe is spreading its wings in freedom, in prosperity and in peace».¹

In een polyarchie (lees democratie in termen van de officiële staatsleer en van de publieke opinie) hoort zulke belangrijke beslissing finaal beslecht te worden door de natie. Zo zullen alle kandidaat lidstaten in de loop van 2003 een volksraadpleging organiseren over hun toetreding.² En Zweden over zijn toetreding tot de euro. En Groot-Brittannië wellicht later ook... Een aantal «democratieën» die zichzelf respecteren doen dat. Maar niet België.

Reeds in 2000 wijst minister van Buitenlandse Zaken Louis Michel een referendum over de uitbreiding van de Europese Unie in België af met het argument : «Een referendum over zo'n thema als de EU-uitbreiding zou een debat openen met smerige argumenten over onder meer de islam, die alleen rechts in de kaart spelen. Onze westerse democratieën beschikken niet over voldoende middelen om een publiek debat over dergelijke onderwerpen in de hand te houden en te omkade-

¹ Inleiding bij het nemen van de groepsfoto van de Top van staatshoofden en regeringsleiders uit de 25 huidige en toekomstige lidstaten. Eerste minister G. Verhofstadt «roemde de historische beslissing als het definitieve einde van de opdeling tussen oost en west in Europa» (*De Financieel Economische Tijd*, 14 december 2002). En na de top van Athene : «De toetreding is het meest veelbelovende en moedige politieke project van onze tijd» (*Europabericht*, juni 2003, blz. 7).

² Met uitzondering vooralsnog van Grieks Cyprus. Op 14 juli 2003 heeft het parlement van Grieks Cyprus unaniem de toetreding goedgekeurd. Volgens een onderzoek van de Central European Opinion Research Group (CEORG) op de vooravond van de top in Kopenhagen zou in Hongarije 78 % deelnemen, in Tsjechië 77 % en in Polen 72 % (*De Standaard*, 14 december 2002).

ren».³ Deze argumenten zijn een fameuze kaakslag voor al wie politiek actief is in België en een onverkwikkelijk verwijt naar de opinieleiders in en buiten de massacommunicatie, om nog niet de politieke partijen nominatem met de vinger te wijzen...

Maar eigenlijk komt dit argument maar bovenop de elitaire consensus in België over het referendum en zijn beslissende inspraakcapaciteit. PS-partijvoorzitter Elio Di Rupo heeft recent nogmaals dit punt uit de elitaire consensus in niet mis te verstane woorden verkondigd. «Pas de référendums nationaux ! Non ! Ce serait le meilleur moyen de révéler des différences fondamentales de sensibilité et d'aller vers une déchirure définitive du pays. Je mets en garde ceux qui voudraient s'aventurer dans cette voie».⁴ Scherpe waarschuwing tegen elk «avontuur» in die richting, vanuit een topbesluitvormer, lid van de politieke elite!⁵ Het is syptomatisch dat het regeerakkoord van Verhofstadt III wel voorzichtig een referendum voor de gewesten voorstelt, maar niet voor het federale niveau.⁶ Zoals ook voor de regeringsvorming in België aan de «Natie, waarvan alle macht uitgaat», volgens artikel 33 van de Grondwet, nagenoeg telkens beslissende democratische inspraak wordt ontzegd.⁷

Van lieverlede hebben de kiezers dan ook nooit geleerd politiek niet mee te beslissen. De kiezers kunnen nauwelijks verantwoordelijk gesteld worden voor de partij- en beleidskeuzen die ze maken in hun parlementsverkiezingen. Zij beschikken niet over het volksinitiatief; er is geen referendum – behoudens dat van 12 maart 1950 – en de beleidskeuzen na de parlementsverkiezingen worden gemaakt door de meerderheidspartijen in de harde onderhandelingen over de regeringsvorming.⁸ Zo verliezen heel wat burgers een belangrijke stimulans om de politiek aandachtig te volgen. Dat is het gevolg van de structuur- en processocialisatie die door politici en opinieleiders nauwelijks onderkend wordt, maar zeer sterk inwerkt en diepe gedragsvoren trekt. En dat niet alleen op het niveau van de kiezers; ook in politiek geïnteresseerde segmenten en op hogere niveaus van

³ *De Standaard*, 4 september 2000. Dit in tegenspraak bijvoorbeeld met het Wetsvoorstel tot instelling van het referendum, ingediend door L. Michel en R. Henrion. Kamer van volksvertegenwoordigers, *Parlementaire Documenten*, 1982-1983, 578, nr. 1, d.d. 1 maart 1983. Artikel 1 van dit wetsvoorstel luidt: «Le Gouvernement peut organiser une consultation populaire sur toute matière relevant de la compétence de l'Etat. La ou les questions à poser aux électeurs doivent être formulées de manière à ce qu'il ne puisse y être répondu que par « oui » ou par « non ».

⁴ *Le Soir*, 29 augustus 2001.

⁵ W. DEWACHTER, E. DAS, *Politiek in België: geprofileerde machtsverhoudingen*. Leuven, Acco, 1991, 182 blz.

⁶ «Ten einde de directe democratie te versterken zal de regering voorstellen om een nieuwe bepaling in te voeren in titel III van de grondwet om de gewesten de mogelijkheid te geven volksraadplegingen in te richten in de aangelegenheden waarvoor zij bevoegd zijn; (...).» *Een creatief en solidair België*, Brussel, 2003, blz. 52.

⁷ W. DEWACHTER, *De regering rechtstreeks verkiezen*. Leuven, Afdeling Politologie, 1998, 32 blz.

⁸ W. DEWACHTER, *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*. Leuven, Acco, 2001, blz. 73-143, 193-234 en 347-391.

participatie. Overigens, het conservatisme vindt in die structuur- en processocialisatie één van zijn sterkste voedingsbodems.

Naar de publieke opinie moet men er derhalve terdege rekening mee houden dat de belangstelling en de kennis voor die politieke materies heel zwak zal zijn. «Men kan en mag er toch niets aan doen». Bovendien is Europese politiek al zo moeilijk. En het verlicht elitisme van de politieke en maatschappelijke leiders «zal wel het beste voorhebben met zijn politiek».

Des te meer zo omdat de Europese integratie een onbetwiste en onbetwistbare component van de elitaire consensus in België is. Als SP vice-premier Johan Vande Lanotte nog maar even oppert dat de Europese Conventie beter tot een werkbaar project zou komen vooraleer de uitbreiding door te voeren wordt hij meteen door oud-Europees commissaris en voormalig SP-voorzitter Karel Van Miert de mond gesnoerd: «Plat populisme» «Fortuynisme». ⁹ VLD-partijvoorzitter Karel De Gucht «hoonde ongemeen cynisch de bezwaren van Vande Lanotte weg». ¹⁰ «Het liberalisme dijt voortdurend uit en niets is er nog veilig voor. Met de grotere gemeenschappelijke markt slaan de liberalen weer een slag. Wij willen dat niet. Vanaf nu mag je ons eurocriticasters noemen» aldus Vande Lanotte. ¹¹ «Vanuit diverse hoeken was gisteren ook te horen dat premier Verhofstadt – die woest is over de demarche van Vande Lanotte en er zich van distantieerde – opnieuw redacties opbelde om de kwestie uit het nieuws te houden». ¹² Over de Europese integratie kan en mag in België niet gedebatteerd worden, noch op eliteniveau, noch in de attente publieke opinie, noch in de maatschappij in haar geheel. ¹³

I. De aanvaarding van de euro !

In die context is gepeild naar de opinie van de Vlamingen over de Europese integratie.

Het merendeel van de onderzoeksresultaten komen uit de jaarlijkse VTMV-bevragingen, in dit geval vooral deze van 2002 en 2001, respectievelijk bij 560 en 491 Vlamingen, strikt per toevalstrekking opgenomen uit alle Vlaamse provincies, behalve Oost-Vlaanderen dat ondervertegenwoordigd is. ¹⁴ Andere onderzoeken worden telkens per naam, nl. deze van de organiserende instantie, aangegeven.

Is dit niet het werk van de Eurobarometers en van de andere peilingsopdrachten, die de Direction générale Presse et Communication van de Europese Commissie met adequate middelen geeft aan de European Opinion Research Group ? Eigenlijk

⁹ *De Standaard*, 4 oktober 2002.

¹⁰ *Het Laatste Nieuws*, 3 oktober 2002.

¹¹ *Zie P-magazine*: "Europa is ons project niet meer", 2 oktober 2002; *Het Laatste Nieuws*, 3 oktober 2002. Op het SP.A-congres van 10 juli 2002 heeft Vande Lanotte nog even naar de stelling verwezen.

¹² Bernard Bulcke in *De Standaard*, 4 oktober 2002.

¹³ De elitair ingebrachte kritische klanken in de Verklaring van Laken ten spijt.

¹⁴ Voor uitgebreide beschrijving van de werkwijze zie : W. DEWACHTER, B. WAUTERS, Y. DEJAEGERE, *De nauwelijks bereikte burger. Of een «benchmarking van de overheidscommunicatie»*. Leuven, 2002, blz. 79-82 en blz. 13.

wel. Maar al klinkt het heel pretentief, de VTMV peilingen lijden niet of veel minder aan een aantal nadelen van de Eurobarometers. Zoals veel beleidsgericht onderzoek in opdracht aarzelt de Eurobarometer meer dan eens om het rauwe beeld van onbekendheid en van het politiek niet-kunnen-volgen onverbloemd te schetsen. Eén voorbeeld. «Avez-vous déjà entendu parler du parlement européen ?» en van andere Europese instellingen evenwel zonder de top van de staatshoofden en regeringsleiders te bevragen. Met om de vijf jaar de uitnodiging, c.q. de verplichting om deel te nemen aan de Europarlementsverkiezingen is de 91 % bevroegden die «ja» antwoorden een hart onder de riem van de Europese politici en ambtenaren maar in feite een weinig zeggende score. De reële participatie aan de europarlementsverkiezingen zijn een veel betere maatstaf. Vergelijk met deze banale vraag de moeilijke VTMV vragen over het voorzitterschap van de Belgische Senaat. Soortgelijke gemakkelijke vragen zijn deze met de «eurodynamometer» of de informatiekanaal over de Europese Unie, met steevast de televisie bovenaan. Gans anders zijn indringende kennisvragen, zoals in Eurobarometer nr. 51, die men in nr. 56 beperkt tot een summier behandeling van de begroting van de E.U. «Les réponses des citoyens témoignent toujours d'un manque important de connaissance et de nombreuses idées fausses à ce sujet».¹⁵ Bij opiniepeilingen en surveybevragingen zijn de inhoud en de formulering van de vragen van primaire orde. Het inzichtgehalte van het onderzoek hangt vooral van die variabelen af. De VTMV-bevragingen, omdat ze zonder opdrachtgever georganiseerd worden, met het inzicht maximaal kennis op te doen, behoeven geen flatterende bevraging : moeilijke of ontluisterende vragen worden zeker niet geweerd. Het indringend inzicht staat voorop, in een vragenlijst die niet primair of exclusief Europees is, wel volledig politiek, zoals de politiek ook in vermenging van niveau en hoge agendacirculatie bij de mensen komt. Wij zullen, waar bruikbaar, graag naar de Eurobarometers verwijzen.

Elf maanden na de verplichte betaling met eurobiljetten en muntstukken¹⁶, in november 2002, rijst de vraag naar hoe sterk is men al vertrouwd met dit typisch vehikel van Europese integratie, dat diep in het dagdagelijkse leven van de «man en vrouw in de straat» zit. Het is niet alleen een betaalmiddel maar ook een maatstaf van de duurte van de producten en diensten en een beoordelingsmoment ten aanzien van zijn totale koopkracht. De eerste vraag wijst zich dus aan : in hoever rekent men de prijzen in euro nog om naar de Belgische frank. Zie tabel 1.

¹⁵ Eurobarometer nr. 56 : Rapport Numéro 56, blz. 94.

¹⁶ Met nog in de maanden januari en februari 2002 zowel de BEF als de euro als betaalmiddel en dus in omloop.

Tabel 1. Al dan niet de euro nog omrekenen naar Belgische frank

	Fi	%
kan euro al goed inschatten	91	16,25
rekent nog terug naar BEF	467	83,39
weet niet	1	0,18
geen antwoord	1	0,18

Het onderzoek van TNS Media bij 1.015 Belgen dat enkele maanden vroeger is verricht wijst uit dat 81 % van de Belgen de euro nog terugrekenen naar BEF.¹⁷ Beide onderzoeken wijzen consistent in dezelfde richting. Zowat 80 % van de Belgen rekenen de euro nog altijd om naar de Belgische frank. Slechts voor een 16 % is de euro al een maatstaf. Op een doorgedreven integratie wijst deze score dus zeker niet. Van 20 februari tot 12 maart 2003 stelt het onderzoeksbureau Ipsos in opdracht van Thalys International Explorer nogmaals die vraag aan 261 Vlamingen, in het kader van een bredere Europese bevraging.¹⁸ 49 % van de respondenten rekenen om «zelfs voor kleine bedragen» en 41 % «enkel voor grote bedragen», samen 90 %. (De 232 Franstalige bevrageden antwoorden resp. met 56 % en 36 %, samen 92 %.) De beperkt hogere omrekeningsscore in het voorjaar 2003 kan te wijten zijn aan de vrij algemene en meer en meer bekende ervaring dat nog heel veel mensen naar de nationale munt terug rekenen : in Frankrijk 93 %, in Duitsland en Nederland, met toch relatief gemakkelijke omzettingberekeningen : 86 % en 85 % bij 75 % in de zeer moeilijke omrekeningen van Italië en Spanje.¹⁹ Het wordt dan wel opmerkelijk bij de volgende vraag. Logisch vraagt men dan of men terug wil naar de BEF ? Neen hoor ! Zie tabel 2.

Tabel 2. Al dan niet terugwillen naar de Belgische frank

	Fi	%
goed dat euro er is	435	77,68
liever terug naar BEF	107	19,11
weet niet	14	2,50
geen antwoord	4	0,71

¹⁷ Een besmetting van dit onderzoeksresultaat op de respondenten in VTMV 2002 lijkt heel onwaarschijnlijk.

¹⁸ *De premissen van een meer concrete Europese identiteit*. Persbericht van Thalys International Explorer. Brussel, 2003. <http://www.thalysexplorer.com>. Bijlagen. De bevrageerde landen zijn : België, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië, Nederland en Spanje.

¹⁹ Thalys International Explorer, a.w., vraag 3.

Haast 80 % van de ondervraagden houdt het bij de euro. Slechts 20 % wil terug naar de Belgische frank. In het onderzoek van TMS Medio bij 1.015 Belgen wil nog 1 op 3 terug naar het vroegere muntstelsel. Dus ook daar een grote meerderheid : twee-derden voor de euro.

Hier stoot men op een grote interpretatiemoeilijkheid. Waarom wil men behouden, wat op zijn minst een zekere hinder teweeg brengt ? Is het het gevoel aan een grootse vernieuwing, op Europese schaal, deelgenoot te zijn ? Is het de optie dat men niet opnieuw wil veranderen ? Is het de gelatenheid van «het overspoelt ons zonder dat wij er toch iets kunnen aan veranderen» ? Is het het gevoel modisch mee te zijn ? Is het het besef of de intuïtie dat Vlaanderen 70 % van zijn productie uitvoert en dat de euro dan ook een must is, m.a.w. de Dehaene-stelling ? In welke mate is het de ervaring in het «Europese buitenland» gemakkelijk te kunnen betalen, zonder wisselproblemen en muntvoorraden te moeten opslaan ? Is het door de toename van de tewerkstelling ingevolge de lagere verhouding met de dollar en dus meer exportmogelijkheden ? Maar wat dan vanaf 15 juli 2002 als de euro voor het eerst in twee jaar meer waard is dan de dollar ?²⁰ Het antwoord op deze vragen is stukken moeilijker te verkrijgen dan op de voorgaande. Hier blijft het onderzoek het antwoord vooralsnog schuldig. Verderop bespreken wij de kennis bij de ondervraagden van het letterwoord ECB. Uit de 85 % "weet niet"-antwoorden moet afgeleid worden dat het grote publiek niet bekend is, laat staan vertrouwd, met de technocratie van de Europese Centrale Bank en haar voorzitter Wim Duisenberg.

Vóór de invoering van de euro werd in VTMV 2001 de vraag gesteld of men opzag tegen de invoering ervan. Zie tabel 3.

Tabel 3. Houding tegenover de invoering van de euro (in 2001) (N=491)

	Fi	%
Ziet er tegen op	134	27,3
Laat onverschillig	73	14,9
Zal vlot verlopen	279	56,8
Weet niet	5	1,0

Ruim de helft van de ondervraagden vertrok met een positieve ingesteldheid : het zal wel los lopen; 1 op 4 zagen er tegen op. In diezelfde maanden vindt de Eurobarometer 56 volgende houdingen t.a.v. de invoering bij de Belgen : zie tabel 4.

²⁰ De Financieel Economische Tijd. Dit was 2002. Bijlage van 28 december 2002, blz. 59-61.

Tabel 4. Op 1 januari 2002 wordt de Belgische frank vervangen door de euro. Hoe vindt u dit ?

	België %	EU 12 %
Een zeer goede zaak	17	13
Eerder een goede zaak	36	33
Noch het een noch het ander	25	29
Eerder een slechte zaak	10	12
Een zeer slechte zaak	7	8
Weet niet	5	5

Alhoewel minder gedragsgericht als vraag komt men tot een 53 % positieve instelling, meer dan in het geheel van de euro-zone, waar vooral Finland, maar ook Duitsland en Frankrijk meer negatief ingestelden telt dan bij ons.²¹

Op hetzelfde tijdstip als de VTMV 2002 oefening bevraagt het NRC-Handelsblad 1027 Nederlanders, o.m. met de vraag «Hebben de volgende kabinetsbesluiten uw leven in gunstige of ongunstige zin beïnvloed?». 60 % van de ondervraagden zeggen dat de invoering van de euro hun leven «zeer ongunstig» of «ongunstig» heeft beïnvloed, bij 15 % gunstig tot zeer gunstig, met 25 % neutraal.²² Dit is uitgesproken meer negatief. Maar ook hier blijft de interpretatie naar houding en gedrag bv. bij de verkiezingen van 15 mei 2002 en 22 januari 2003, moeilijk.

II. Europese integratie en identiteit via betrokkenheid op de lidstaten

In de steekproef 2001 VTMV is gepeild naar de West-Europese betrokkenheid in het dagdagelijkse leven. In hoeverre is het reële Europa voor de burgers een feit. Dit hebben we trachten te achterhalen via de vraag hoe dikwijls men reeds in de verschillende Europese landen is geweest. Om de vragenlijst niet nodeloos te overladen wordt de vraag beperkt tot 6 landen, de meest nabije voor Vlaanderen, met uitzondering voor twee toppers qua vakantie : Spanje en Italië. Zie tabellen 5 en 6.

²¹ Eurobarometer 56, blz. 59-63 en B50-B62. Vragen als : Quelle est votre opinion sur la proposition suivante ? Une Union monétaire européenne avec une seule monnaie, l'euro. Veuillez me dire si vous êtes pour ou si vous êtes contre.

How comfortable do you feel about using the euro ? Would you say you are very – fairly – not very – not at all comfortable (als de invoering pas 2 maand later is).

Avez-vous reçu des informations sur la monnaie unique, l'euro ? Si oui, de quelles sources ? worden om evidente redenen hier niet verwerkt.

²² NRC Handelsblad, 21 december 2002, «Thema Kiezers».

Tabel 5. Landen waarin men nog nooit geweest is

Italië	64,4
Groot-Brittannië	55,8
Spanje	49,7
Duitsland	35,6
Frankrijk	31,0
Nederland	26,5

Voor «young, urban, possessive... people» zijn dit verrassende resultaten. Twee derden van de ondervraagde Vlamingen is nog nooit in Italië geweest. En de helft is nog nooit in Groot-Brittannië of in Spanje geweest. Met Duitsland, Frankrijk zitten we rond de 1 op 3 en voor Nederland 1 op 4. Eén op 5, 20 % is maar in één of in geen van deze landen geweest (19,8 % om precies te zijn). Een aanzienlijk segment van de bevolking komt ofwel niet ofwel niet veel of zeer eenzijdig naar één land buiten het eigen land.

Als men hiertegen de Europese gezindheid via de massacommunicatie, vooral de televisie zou opwerpen, moet men wel vaststellen dat het gros van de kijkers in de eerste plaats, en zelfs bijna exclusief de eigen-taal zenders bekijkt. België is daarvoor een uitstekend observatieland met zijn tweetaligheid : verkiest men de anderstalige Belgische zenders boven de eigentalige buitenlandse zenders ?

Het overgrote deel van de Belgen kijkt naar de eigen zenders in de eigen taal. De niet-Nederlandstalige zenders lopen in Vlaanderen achteruit van 22,8 % «markt-aandeel» in 1989 naar 15,6 % in 1991, om op dat niveau te stabiliseren. De zenders uit Nederland dalen van 17,1 % in 1989 naar 9,0 % begin van de jaren 90 om nu nog amper 5,0 % te halen. Het overgrote deel kijkt dus «Vlaams». ²³ Langs Franstalige zijde heeft men een spiegelbeeld. Een peiling van La Libre Belgique in het voorjaar 2001 met de vraag : «Si vous n'aviez plus qu'une seule chaîne de télévision, laquelle voudriez-vous conserver » geeft als uitslag allemaal Franstalige zenders : 34 % RTBf1, 27 % RTL-TV1, 13 % TV5, 11 % TF1, 4 % France 2, 2 % Club RTL en 1 % RTBf2. ²⁴

Terugkerend naar de reizen naar het buitenland, als men «éénmaal» een gewicht 1 geeft, «enkele malen» een gewicht 3 en «zeer veel» buitenland-reizen een gewicht 6 dan is de betrokkenheid van de ondervraagde Vlamingen op die maatschappijen de volgende.

²³ VRIND, *Vlaamse Regionale Indicatoren 99*, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2000, blz. 122 en VRIND 2001, blz. 345.

²⁴ *La Libre Belgique*, 3 mei 2001.

Tabel 6. Betrokkenheid op zes West- en Zuid-Europese landen

	Eenmaal		Enkele		Veel		Totaal	%
Groot-Brittannië	103	+	285	+	114	=	502	9,65
Nederland	192	+	534	+	726	=	1.452	27,92
Duitsland	85	+	525	+	336	=	946	18,18
Frankrijk	71	+	510	+	588	=	1.169	22,47
Spanje	78	+	360	+	294	=	732	14,07
Italië	85	+	225	+	90	=	400	7,69

Nederland is het meest bezochte land; voor Vlamingen niet meteen verwonderlijk. Globaal geteld komt men tot een betrokkenheidsscore van 28 %. Dan volgt Frankrijk met 22 %. Ook dat is voor Belgen niet echt verrassend. Duitsland komt als derde : speelt hier vooral de sterke economie ? Spanje – vooral als vakantie-land – komt op de vierde plaats, ruim voor Groot-Brittannië dat Italië nog wat achter zich laat. De maatschappelijke betrokkenheid op de West-Europese landen en maatschappijen is lang niet volledig congruent met de aardrijkskundige afstand. (Andere landen bevrage was dus inderdaad niet aangewezen.) De Europese ruimte is voor het gros van de burgers, duidelijk beperkt tot het eigen land, of tot enkele landen waarin taal, economie, vrije tijd minstens een even sterke structurering teweeg brengen als de ruimtelijke afstand. Het volstaat dus niet om landen bij de E.G. of de E.U. te voegen om ze in het leven van de mensen te integreren.

Dat ziet men overduidelijk in een vraag over de uitbreiding van de E.U. met de 10 kandidaatlanden. Hoe kan men de betrokkenheid nagaan ? Na de ervaring in 2001 met het bezoeken van nabuurlanden, was het uitgesloten die vraag te herhalen voor de 10 uitbreidingskandidaten. De score zou al te laag uitvallen en terecht op de kritiek lopen dat de auteurs een te moeilijke vraag voorschotelden. Daarom werd geopteerd voor een dubbele kennisvraag : de hoofdsteden en het aantal inwoners. Maar ook dat laatste bleek, op een enkel land na, al te moeilijk. Dus, dan maar met de hoofdsteden alleen. Zie tabel 9. De vraag wordt voorafgegaan door een vraag naar de zelfinschatting van de kennis «In welke mate kent u de nieuwe lidstaten van de Europese Unie» : zo goed als niet kennen; een beetje kennen; half en half kennen; goed kennen of zeer goed kennen ?²⁵

Op 1 mei 2004 worden 10 landen lid van de Europese Unie : de «Big Bang» of de «grote slag». Anderhalf jaar voordien is de kennis van die landen bij de Vlaamse publieke opinie een «ramp», als wij tenminste de steekproef van VTMV 2002 mogen veralgemenen. Een zelfinschatting levert bij opiniepeilingen door de band een niet zo negatief beeld op. Maar hier leidt die vraag tot zeer open, maar even sterk ontvullende uitkomsten. Volgend staatje kan dat duidelijk maken. Zie tabel 7.

²⁵ De volgorde van bevrage van de 10 staten was als volgt : Polen, Estland, Cyprus, Hongarije, Litouwen, Malta, Letland, Slovaakije, Tsjechië, Slovenië. Polen werd als «aanmoedigingspremie bij de bevrage» eerst geplaatst.

Tabel 7. Nieuwe lidstaten volgens de kennisgraad bij Vlamingen

	goed + zeer goede kennis (%)	zo goed als niet + een beetje kennen (%)
Polen	13,57	68,39
Tsjechië	10,18	71,25
Cyprus	9,11	79,65
Hongarije	8,75	73,40
Slovakije	7,50	78,57
Malta	7,14	76,60
Slovenië	5,89	81,07
Estland	2,32	89,11
Litouwen	2,32	88,40
Letland	1,97	87,50

Slechts één land, Polen, is door meer dan 10 % ondervraagden goed tot zeer goed gekend : een 13,6 % is ook niet bepaald denderend. Tsjechië volgt met 10 %, dan Cyprus, Hongarije enz. tot helemaal onderaan, zo goed als niet gekend de drie Baltische staten. Het spiegelbeeld : het niet of nauwelijks kennen bevestigt dit; zij het dat Hongarije hier iets minder slecht scoort dan Cyprus. Maar voor alle landen bedraagt de score «niet kennen» minimaal twee-derden. Wat voor Unie wordt dit dan vanaf mei 2004 ? Alleszins veraf van de burgers ! Of zelfs zonder de burgers ? De vraag met een beetje politieke inhoud : de hoofdsteden, bevestigt dit dramatisch resultaat. Zie tabel 8.

Tabel 8. Wat zijn de hoofdsteden van de nieuwe Europese lidstaten ?

Land	correcte hoofdstad		foute hoofdstad		weet niet		geen antwoord	
	Fi	%	Fi	%	Fi	%	Fi	%
Polen	317	56,61	32	5,71	209	37,32	2	0,36
Estland	52	9,29	34	6,07	471	84,11	3	0,54
Cyprus	58	10,36	21	3,75	478	85,36	3	0,54
Hongarije	217	38,75	33	5,89	308	55,00	2	0,36
Litouwen	19	3,39	14	2,50	522	93,21	5	0,89
Malta	30	5,36	22	3,93	503	89,82	5	0,89
Letland	26	4,64	12	2,14	516	92,14	6	1,07
Slovakije	29	5,18	26	4,64	501	89,46	4	0,71
Tsjechië	230	41,07	9	1,61	316	56,43	5	0,89
Slovenië	21	3,75	12	2,14	520	92,86	7	1,25

Vanuit de Vlaamse bevolking zijn drie staten «rijp» voor toetreding : Polen, Tsjechië en Hongarije. Of beter gezegd voor de Vlamingen – zonder kans op een referendum en dus zonder de verkiezingsgestalte van een referendum – komen drie staten in aanmerking voor toetreding, althans voortgaand op een minimale politieke kennis of toegankelijkheid. 56,6 % kennen Warschau als hoofdstad van Polen, 41,1 % kunnen Praag aanduiden voor Tsjechië en 38,8 % Budapest voor Hongarije. De rest scoort onder de 10 % juiste antwoorden; Nicosia haalt het nipt. Deze drie staten steken erboven uit. Wat hierbij speelt moet nader onderzocht worden. In welke mate is het hun verleden in het Sovjetblok, met de vrijheidstrijd van Poznan, Gdansk, Solidarnosc, de Praagse lente, Charta 77, de opstand in Budapest en elders van 1956 en de «hervorragende» rol – o.m. van ambassades – in de val van de «muren» ? In welke mate is het de implosie van het communisme ? Of is het de openheid en het toerisme voordien en nadien ? Of zijn het de handelsbetrekkingen ? Of de kunst- en cultuuruitstraling en uitwisseling ? Of is het de paus uit Polen ? In welke mate speelt de sport, met o.m. de Europese voetbalkampioenschappen ? Of andere competities, zoals het Eurosong festival ? Een mengeling van een en ander via de massacommunicatie is wellicht de meest plausibele hypothese. Zij het dat politiek Europa zou moeten hopen dat Poznan, Gdansk, Solidarnosc, Praagse lente, Charta 77, Budapest 1956 in het collectief geheugen van de Europese Unie blijft ingebrand, zoals ook Dresden en Leipzig en andere «Wir sind das Volk»...

Voor de overige staten blijven enorme problemen van legitimiteit en van integratie zich stellen. En fundamenteel voor de «Unie» : wat voor «Unie» is men aan het maken ? En wat betekent Europa als politieke entiteit tot pakweg het jaar 2010 of 2020 ? Het volstaat niet op niveau van Raden en administratie «eurocratiestaten» toe te voegen, om op niveau van de «mensen» een Europese identiteit en een Europese integratie te maken. Het Europees Parlement speelt hoe dan ook (vooralsnog ?) nauwelijks mee ! «Als dit een echt parlement was, dan zou het 'nee' gezegd hebben tegen deze uitbreiding».²⁶

Van 13 november 2002 zien de West-Europeanen dagenlang op hun scherm de ramp met de Prestige en zijn 73.000 ton olie, en nadien de «begrijpbare» dingen als vogels onder de olie en vrijwilligers die een hopeloos gevecht op de stranden tegen de zwarte smurrie leveren. Maar niets of nauwelijks iets over de enkelwandige supertankers, zoals ook de Erika in 1999 voor Bretagne, noch over de duizenden supermastodonten die over de wereldzeeën varen.²⁷ De Europese Commissie komt niet verder dan een verbod begin 2008, door de Europese ministers vervroegd, gelukkig ! Zolang «human interest» en «drama» dicht bij de deur worden aangevent, om het «marktaandeel» van T.V. en radio en krant en weekblad aan te scherpen, zal het Europa van de 25 zeer moeizaam totstandkomen, als het al tot

²⁶ P.S. Europarlementslid J. M. Dehousse in *Europabericht*, juni 2003, blz. 8.

²⁷ Greenpeace heeft een lijst van 3.620 tankschepen zonder dubbele wand. De 15 grootste hiervan hebben een tonnage van 356.000 tot 488.000 ton (dus 4,8 maal of meer groter dan de Prestige). Deze 15 schepen zijn allen meer dan 25 jaar oud. *Der Spiegel. Jahres – Chronik 2002. Der Rückblick*, blz. 266.

stand komt, in een ruimere kring dan de Europese instellingen, de grote bedrijven, de manna-eters en degenen die professioneel bezig zijn met de onvoorstelbaar ingewikkelde Europese Unie, van 15 al, van 25 vanaf mei 2004. Nu al telt het Europees Publicatieblad, L-sectie, meer dan 220.000 blz. jaarlijks !!

Hoe moet men dan de instemming van de Vlamingen met die uitbreiding inschatten ? Want volgens de VTMM bevraging 2002 en de Eurobarometers stemt men in met die uitbreiding. Zie tabellen 9, 10 en 11.

Tabel 9. Al dan niet voorstander van deze uitbreiding ?

	Fi	%
Voorstander	264	47,14
Tegenstander	92	16,43
Onverschillig	177	31,61
Weet niet	20	3,57
Geen antwoord	7	1,25

Tabel 10. Zou u soms bepaalde landen willen uitsluiten ?

	Fi	%
Ja	92	16,43
Neen	414	73,93
Weet niet	42	7,50
Geen antwoord	12	2,14

Twee manifeste uitspraken komen uit deze cijfers. Haast 50 % van de ondervraagde Vlamingen is voorstander van de uitbreiding, bij slechts 16 % die tegenstander is. Bijna 1 op 3 van de respondenten staat onverschillig tegenover de uitbreiding, met nog een 5 % zonder duidelijk antwoord. Vanuit de geringe kennis zou men én meer tegenstanders én meer onverschilligheid verwachten. Doch de 47 % scoort dus opvallend hoog.

Nog treffender, gezien vanuit die geringe kennis en betrokkenheid is de haast 75 % die de ganse vloot van 10 staten er meteen bij wil. Slechts 16 % keert zich tegen bepaalde landen. Minister L. Michel wordt dus manifest ontkend – althans in de huidige stand van zaken -. Zonder referendumgestalte bevraged, neigen de mensen niet «naar smerige argumenten», ook niet tegen de Islam. Het debat zou wel eens best «in de hand gehouden kunnen worden». De meesten aanvaarden zonder meer de 10 landen. De 92 ondervraagden die dat niet doen verzetten zich gemiddeld tegen de toetreding van 4,4 staten. Opmerkelijk de «beste leerling van de toetredingsklas» Slovenië krijgt het meest afwijzing, meer dan het dubbel van Malta (92 ondervraagden is evenwel een te klein aantal om hier diep op in te gaan).

Tabel 11. Welke landen zou men dan willen uitsluiten ? (N = 92)

Landen	Fi	%
Malta	23	25,00
Hongarije	29	31,52
Cyprus	33	35,87
Polen	38	41,30
Estland	42	45,65
Letland	43	46,74
Slovakije	46	50,00
Tsjechië	46	50,00
Litouwen	47	51,09
Slovenië	56	60,87
Weet niet	8	8,70

Wat wel opvalt is dat de «mensen», als zij erover ondervraagd worden, een referendum over de uitbreiding willen. Zie tabel 12.

Tabel 12. Al dan niet voorstander om deze uitbreiding voor te leggen aan de bevolking onder vorm van een referendum

	Fi	%
Voorstander	262	46,79
Tegenstander	140	25,00
Onverschillig	150	26,79
Weet niet	7	1,25
Geen antwoord	1	0,18

Bijna een absolute meerderheid van de ondervraagden is voorstander van een referendum over de uitbreiding. Eén op vier is tegenstander en één op vier staat er onverschillig tegenover.

Van 1972 tot en met 2002 zijn reeds 24 referenda over Europese integratie-aangelegenheden georganiseerd : onder meer 6 in Denemarken en 6 in Ierland – beide landen van een formaat zowat vergelijkbaar met België; maar er is ook het spannende referendum over het Verdrag van Maastricht in Frankrijk. Zodoende verwerft het referendum zichtbaarheid en legitimiteit, niet als het over koetjes en kalfjes gaat van onze gemeentelijke referenda (8 in Vlaanderen en 8 in Wallonië, met respectievelijk 10 en 15 vragen) maar vooral over cruciale Europese aangelegenheden.²⁸

²⁸ W. DEWACHTER, B. WAUTERS, Y. DEJAEGHERE, *De nauwelijks bereikte burger*. Leuven, Afdeling Politologie, 2002, blz. 49-55 en 83-86.

De Noren verwerpen op 25 september 1972 en nogmaals op 28 november 1994 hun lidmaatschap van de Europese Unie. Diametraal daartegenover staan de beslissingen van de Oostenrijkers op 12 juni 1994 en van de Finnen op 16 oktober van dat jaar om toe te treden tot de Unie, net zoals de Zweden een maand later (op 13 november) met als respectievelijke ja-meerderheden : 67 %, 57 % en 52 %. Als antipode moet verwezen worden naar de dramatisch lage opkomst in Nederland voor de Europarlementsverkiezingen van juni 1999 : niet eens 30 % (29,9 % om precies te zijn). Mocht België vrij stemrecht hebben zoals Nederland sinds 1970 zou de opkomst voor de Europarlementsverkiezingen ook dalen. Reeds in 1978, een jaar vóór de eerste Europarlementsverkiezingen verklaart 52 % van de ondervraagde Vlamingen niet te zullen deelnemen aan die verkiezingen indien het stemmen niet verplicht was; bij 44 % van de Walen en 39 % in Brussel.²⁹ (Over de wet van de zwakke parlementen zie verder.) Maar daarmee zijn we in het institutionele deel aanbeland. Ondertussen zijn 9 van de 10 toetredende landen aan hun referenda over de toetreding begonnen : van 6 maart 2003 in Malta tot 20 september in Letland.

Een vraag voor verder onderzoek betreft de instelling waarover men het meest over Europa verneemt, waarbij niet alleen de Europese Raden, Toppen, Commissie, Administratie, het Hof in Luxemburg en het Parlement op een rijtje worden gezet maar ook de nationale staatshoofden en regeringsleiders en de nationale instellingen als zij het over Europa hebben, instellingen waarbij het referendum op nationaal niveau wel zeer prominent kan zijn. In Denemarken, Ierland, Noorwegen, Oostenrijk, Finland, Zweden op evidente manier ! Maar in België op even evidente manier niet !

III. De Europese instellingen

Het is een gekend verschijnsel dat politieke instellingen waarop de burgers niet direct betrokken zijn, via verkiezingen, via repercussies in het concrete leven en/of via de massamedia bij slechts een beperkt deel van de burgers interesse en betrokkenheid teweeg brengen. De kennis van die instellingen is daartoe een scherpe maatstaf, onverbiddeijk onthullend.

In de VTMV onderzoeken is in 2000, 2001 en 2002 de vraag gesteld naar : Wie is er nu voorzitter van de Senaat ? Toegegeven dit is een moeilijke vraag, aangezien Armand De Decker een Franstalig politicus is, die als zodanig al minder bekend is in Vlaanderen. Maar de uitslagen slaan toch met verstomming. Zie tabel 13.

²⁹ *Het Laatste Nieuws*, 13 juni 1978. Peiling van het Interuniversitair Instituut voor Advies inzake Opiniepeilingen (I.A.O.) bij 1.817 personen.

Tabel 13. Wie is er nu voorzitter van de Senaat ?

	Fi	%	academiejaar 2001-02 (%)	academiejaar 2000-01 (%)
Armand De Decker	25	4,46	4,48	1,7
Herman De Croo	94	16,79	13,65	—
Norbert De Batselier	11	1,96	—	—
Andere	36	6,43	7,74	—
Weet niet	390	69,64	73,32	86,3
Geen antwoord	4	0,71	0,81	0,2

Alhoewel in functie zijnde vanaf midden 1999, toch kan geen 5 % van de onder-vraagden de juiste naam opgeven. Integendeel, de voorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers, die vrij frequent op televisie tracht te komen en daar ook in slaagt, wordt haast viermaal meer aangegeven. Het tweekamerstelsel lijkt bij een groot deel van de bevolking een vrij afstandelijk, zoniet ongekeerde institutionele vormgeving te zijn. Nochtans stemmen de kiezers apart voor Kamer en Senaat, onder het beding van verplichte opkomst. En wat evenzeer belangrijk is : de verkiezing van het parlement is de enige nationale verkiezing en dan ook de meest ver reikende...³⁰ De vraag naar de voorzitter van de Senaat is slechts één waarneming, te midden van vele andere.³¹

Hoeveel te meer dreigen dan de Europese instellingen onbekend en dus subjectief onbestaande te zijn ? Voor meerdere instellingen en voor enkele jaren geven de VTMV onderzoeken een reeks antwoorden die, in tegenstelling tot de Eurobarometers, wel negatieve scores mogen opleveren als zij een verklanking van de werkelijkheid zijn. Zie om te beginnen de tabellen 14 en 15 over het land dat voorzitter is van de Raden en de voorzitter van de Europese Commissie.

Tabel 14. Welk land is op dit ogenblik voorzitter van de Europese Unie ?

Land	2002		2001	
	Fi	%	Fi	%
Denemarken	83	14,82	—	—
België	69	12,32	414	84,32
Spanje	45	8,04	—	—
Weet niet	293	52,32	75	15,27

³⁰ W. DEWACHTER, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel*. Antwerpen, 1967.

³¹ Zie o.m. W. DEWACHTER, B. WAUTERS, Y. DEJAEGHERE, *De nauwelijks bereikte burger, a.w.*, blz. 25-35.

Toen België voorzitter was, in de tweede helft van 2001, wist de overgrote meerderheid van de ondervraagden dit. Daar ging evenwel een uitgebreide campagne mee gepaard. Maar vooral, naarmate de top van Laken naderde, waren de berichten over een en ander niet uit de media, vooral televisie, weg te branden. Wanneer Denemarken de fakkel overneemt, met de belangrijke top van Kopenhagen vlak in het verschiet, daalt de kennis van de grote inspanningen van premier Anders Rasmussen en zijn land tot een schamele 15 %. Een 8 % blijft hangen bij het voorzitterschap in de eerste helft van 2002 : Spanje. Een 12 % meent dat België nog steeds voorzitter is. Dicht bij huis, het eigen land, is gekend mits overvloedige communicatie. Zit het voorzitterschap buiten het eigen land dan schrompelt de kennis in mekaar, tot bij een beperkt segment van de publieke opinie. (Bij de Europese presidentsverkiezing zullen we hetzelfde dicht-bij-het-eigen-huis verschijnsel tegenkomen. Daarover later.)

Op algemeen Europees niveau is er het voorzitterschap van de Commissie.

Tabel 15. Wie is de voorzitter van de Europese Commissie ? (Enkel de politici die meer dan 3 keer vermeld werden)

Persoon	2002		2001	
	Fi	%	Fi	%
Romano Prodi	111	19,82	92	18,74
Guy Verhofstadt	13	2,32	126	25,66
Andere	19	3,39	Michel 7	1,43
Weet niet	401	71,61	249	50,71
Geen antwoord	3	0,54		

Het aandeel Vlamingen dat Europees volgt zou zowat tussen de 15 a 20 % kunnen liggen. In 2002 duiden 19,8 % van de ondervraagden terecht Romano Prodi aan; het jaar voordien bedroeg dat 18,7 %. Opvallend is de hoge score van Guy Verhofstadt in het jaar van het Belgisch voorzitterschap : 1 op 4 ondervraagden geven hun eerste minister meer functie en macht dan hem toekomt. L. Michel, de Belgische minister van Buitenlandse Zaken, werd toen zelfs vermeld als Commissievoorzitter. Zowel in 2001 als in 2002 blijft 80 % van de respondenten het juiste antwoord schuldig...

Vergelijk deze resultaten met soortgelijke vragen over de politiek van de V.S.A. en het soortelijk verschil springt ter ogen uit.

Tabel 16. Kennis van de president van de V.S.A.

Wie is er op dit ogenblik president van de Verenigde Staten van Amerika ?

	Fi	%
George Bush	533	95,18
Bill Clinton	6	1,07
Andere	4	0,71
Weet niet	17	3,04

Wie is volgens u de beste president ?

	Fi	%
George Bush	57	10,18
Bill Clinton	412	73,57
Weet niet	74	13,21
Geen antwoord	99	3,04

Tot welke partij behoort George Bush ?

	Fi	%
Republikeinen	245	43,75
Democraten	42	7,50
Andere	19	3,39
Weet niet	253	45,18
Geen antwoord	1	0,18

Tot welke partij behoort Bill Clinton ?

	Fi	%
Republikeinen	34	6,07
Democraten	225	40,36
Andere	12	2,14
Weet niet	288	51,43
Geen antwoord	1	0,18

Stukken beter gekend ! De V.S.A.-president is weliswaar de machtigste man ter wereld.³² En sinds 11 september 2001 en het drama van de WTC tot en met de oorlogsdreiging ten aanzien van Irak is de V.S.A.-politiek niet uit de wereldactualiteit te branden. Maar dat was voordien ook nauwelijks anders. De Europese Unie is een ver, braaf en schamel neefje van de grote wereldpolitieman V.S.A., die een grote machtsaccumulatie heeft doorgevoerd. De betrokkenheid van de burgers op de respectievelijke beleidsvoering en –implicaties is navenant.

Een analoge test levert de kennis van de letterwoorden ECB en IMF op. Zie tabel 17.

Tabel 17. Kennis van economische instellingen via hun letterwoord

ECB	2002		2001	IMF	2002	
	Fi	%	%		Fi	%
Europese Centrale Bank	55	9,82	7,13	Internationaal Muntfonds	142	25,36
European Central Bank	1	0,18	—	International Monetary	19	3,39
Andere	26	4,64	6,31	Fund		
Weet niet	477	85,18	86,35	Andere	48	8,57
Geen antwoord	1	0,18	0,20	Weet niet	351	62,68

Voor het IMF blijft bijna 2 op 3 ondervraagden enig antwoord schuldig; slechts 28,7 % geeft het juiste antwoord. Voor de ECB zijn die aantallen 85,2 % en 10,0. Ook hier is er een duidelijk verschil. Dit is des te opvallender omdat de monetaire politiek van de ECB effect heeft op de koopkracht en de tewerkstelling, dus in het leven van elke dag. Zij het dat de ECB jong is. Zonder foutenmarges en betrouwbaarheid in rekening te brengen ziet men een toename van juiste antwoorden van 7,1 % naar 10 %. Na meer dan 10 maanden euro misschien toch wel wat schamel. Een vergelijking met Alan Greenspan en zijn Federal Reserve is spijtig genoeg niet bevroegd. Maar het valt niet te ontkennen dat ook deze belangrijke Europese instelling, waaraan België ten volle deelneemt en het beleid ten goede en/of ten nadele ondergaat, nauwelijks gekend is. [Een soortgelijke bevraging in Nederland, met Wim Duisenberg als de man uit het-eigen-land is ons spijtig genoeg niet bekend. De vergelijking dringt zich wel op.]

In de Europese Conventie is er ruim sprake geweest van een Europese president. Zie bijvoorbeeld de voorstellen van Conventievoorzitter V. Giscard d'Estaing en van de Britse premier Tony Blair. Gegeven de bekendheid met het presidentschap in de V.S.A., kan de vraag aan het publiek voorgelegd worden, wat via VTMV 2000, 2001 en 2002 is doorgevoerd.

³² Zie de 12 onderzoeken ter zake van het weekblad *U.S. News and World Report* van 1974 tot 1986.

Tabel 18. Al dan niet voorstander van de rechtstreekse verkiezing van een Europese president

	Fi 2002	% 2002	% 2001	% 2000
Voorstander	175	31,25	25,66	28,7
Tegenstander	163	29,11	28,51	30,2
Onverschillig	195	34,82	41,34	36,1
Weet niet	22	3,93	3,67	5,0
Geen antwoord	5	0,89	0,81	

De drie opties : voor, tegen en onverschillig houden mekaar ongeveer in evenwicht : 1/3 voor, 1/3 tegen en 1/3 onverschillig, met heel weinig «weet-nieters». Opvallend is tevens dat in de drie onafhankelijke steekproeven de kwantitatieve verhoudingen ongeveer gelijk blijven : rond de 1/3.

Als men dan vraagt voor wie zij zouden stemmen, als Europees president, stoot men op een opvallend gegeven. Zie tabel 19. Het betreft hier wel een open vraag, waarop de respondent zelf het antwoord moet bedenken, zonder een lijst van namen voor zich te krijgen om tussen te kiezen !

Tabel 19. Voor welke politicus zou men stemmen als men de Europese president rechtstreeks zou kunnen verkiezen ? (Enkel degenen met meer dan 5 vermeldingen)

	Fi 2002	% 2002	% 2001
Jean-Luc Dehaene	112	20,00	10,59
Guy Verhofstadt	60	10,71	13,24
Tony Blair	22	3,93	9,16
Jacques Chirac	14	2,50	2,24
Steve Stevaert	13	2,32	1,22
Louis Michel	11	1,96	1,63
Gerhard Schröder	9	1,61	1,22
Andere	37	6,61	5,50
Weet niet	225	40,18	41,96
Geen antwoord	24	4,29	4,07

Niet de grote Europese namen komen naar voren, wel de Belgische politici. In de eerste 7 is de verhouding Belgen – niet Belgen, percentages samengeteld : 35 tegenover 8 in 2002 en 27 tegenover 13 in 2001. De Belgische politici overwegen ruim. En eigenlijk moet er staan : de Vlaamse politici overwegen ruim in de eerste

7 met 33 tegenover 2 in 2002 en met 25 tegenover 2 het jaar voordien. Niet «Eigen politici eerst», maar gewoon het bekende wordt aangesproken.

Het is belangrijk hier voor ogen te houden dat de structuur- en processocialisatie in de jongste jaren en zelfs in de jongste decennia nauwelijks werkt op Europees vlak. Structuren en processen, zeker als zij lang onveranderd blijven bestaan, ev. zich doorzetten, hebben een grote kracht van vorming en overdracht van normen en waarden, ook al wordt die socialisatie nog al te weinig in haar bepalende capaciteit onderkend. De Europese presidentsverkiezingen staan nog (lang ?) niet in het verschiet. Hier kan van processocialisatie dan ook nog geen sprake zijn. Als het wel eens hooghartige VRT-TV programma Villa Politica in zijn rubriek «Wetstraatees» van 14 februari 2003 de betrokken parlementsleden niet verrast heeft, maar in een goede bevragsingsconditie heeft geplaatst, dan is het resultaat verbijsterend. Aan 8 parlementsleden uit Vlaanderen, onder wie een oud-fractieleider en een oud-partijvoorzitter, werd gevraagd wat het «Verdrag van Nice» is.³³ Op een vage omschrijving na, bleven die 8 parlementsleden het antwoord schuldig. Pas een negende, Mia De Schamphelaere (CD&V) gaf een prima uitleg op die vraag. Zelfs op dit hoog niveau van politiek voeren, nadat het Verdrag van Nice was goedgekeurd in het Belgisch parlement, komt zulke hoge mate van gebrek aan kennis en zo'n geringe betrokkenheid aan de oppervlakte...

Als men ondervraagden verplicht om met hun keuze inzake een Europees president buiten België te gaan bekomt men volgend resultaat : zie tabel 20.

Tabel 20. Voor welke politicus zou men stemmen als men de Europese president rechtstreeks zou kunnen verkiezen en als deze geen Belg zou mogen zijn ? (Enkel degenen met meer dan 5 vermeldingen)

	2002 Fi	2002 %	2001 %
Tony Blair	49	8,75	14,87
Jacques Chirac	30	5,36	3,05
Gerhard Schröder	24	4,29	2,44
Wim Kok	13	2,32	4,68
Jan-Peter Balkenende	8	1,43	—
Joshka Fischer	7	1,25	—
Helmut Kohl	6	1,07	1,02
Andere	34	6,07	4,68
Weet niet	342	61,07	59,88
Geen antwoord	30	5,36	5,09

³³ VRT-CANVAS, 14 februari 2003. De scheve steekproeftrekking : 5 CD&V, 1 SP.A, 1 VLD, 1 Agalev en 1 Spirit wijst niet meteen op een zeer correcte bevragsingswijze.

Het weet-niet en geen-antwoord lopen nu op tot 66,4 % in 2002 en 65,0 % in 2001, waar zij met de Vlaamse politici erbij respectievelijk 44,5 % en 46,0 % bedragen. Twee derden kunnen vooralsnog niet buiten België gaan, ook niet om een belangrijk Duits, Frans, Nederlands of Brits politicus op te noemen waarachter zij zich kunnen scharen. Merk op dat bij de eerste 7 alleen eerste-ministers, kanseliers en presidenten staan – op de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Joshka Fischer na. Geen enkel lid van het Europees Parlement, evenmin als in de eerste 7 van tabel 20 een Vlaams Europarlementslid staat. Hoeft er nog zand te zijn ? !

Dit zijn ons inziens dramatische cijfers voor de Europese integratie. Wil die Europese integratie en het bouwen van een identiteit verder gaan, dan moet dringend beslissingscapaciteit gegeven worden aan de Europese burgers, tot op het hoogste niveau.³⁴ Zoniet zal men de pretentie van de Europese Unie drastisch moeten terugschroeven. De Europese integratie is het aan het Europese cultureel erfgoed verplicht door en door democratisch te zijn. Het democratisch deficit van het Europees parlement toont aan dat men niet altijd de problemen oplost wanneer zij zich aandienen. Het drama van de ontkrachting van «het parlement» op Europees niveau, kort na 1979, als de wet van de zwakke parlementen zich volop op gang trekt³⁵, toont aan dat de constructie van een politieke entiteit best van in den beginne zo democratisch mogelijk wordt gemaakt, en alleszins een beslissend aandeel bij de burgers moet leggen wil het aanspraak kunnen maken op een democratisch etiket. «Het Europees project put ook zijn legitimiteit uit democratische, transparante en efficiënte instellingen» aldus de Verklaring van Laken (15 december 2001). Of in de versie van eerste minister G. Verhofstadt : «Democratische legitimiteit betekent tenslotte een andere Commissie die haar macht (...) put uit een nieuwe verhouding met andere instellingen en vooral uit een democratisch, rechtstreeks verkozen voorzitter. Het Belgisch voorzitterschap zou o.a. daaraan willen werken».³⁶ «Avec ses partenaires, le Gouvernement belge œuvrera en faveur : (...) de l'organisation d'un référendum européen unique afin d'approuver les futures modifications des Traités», zoals de regeringsverklaring Verhofstadt III voorstelt, is door zijn voorzichtigheid en zijn algemeenheid al niet veel meer dan een schijnvoorstel.³⁷

³⁴ Zie het voorstel van de Franse president Valéry Giscard d'Estaing en de Duitse kanselier Helmut Schmidt tot rechtstreekse verkiezing van de Europese president. *Antenne 2, L'Heure de vérité*, 11 februari 1987. Voorstel ook geformuleerd in : Conférence au Center for European Policy, Brussel, 23 november 1984. Opiniepeilingen hierover onder meer *Antenne 2*, 11 februari 1987, *The European*, 11 mei 1990, *Le Soir*, 2 juni 1999.

³⁵ M. VERMINCK, Le Parlement européen de 1979 à 1984. La perte et potentiel de pouvoir d'une institution faible. *Res Publica*, 1985, nr. 2-3, blz. 287-296. Gegevens geactualiseerd door S. DEPAUW in : *De werking van een democratisch bestel*. Leuven, Afdeling Politologie, 2002, blz. 30.

³⁶ G. VERHOFSTADT, *Toespraak voor het European Policy Center. Een visie op Europa*. Brussel, 21 september 2000, blz. 7.

³⁷ *Une Belgique créative et solidaires. Du souffle pour les pays*. Brussel, 2003, blz. 54-55. De Franse tekst heeft het over : «futures modifications», waar de Nederlandse tekst het alleen over «wijziingen» heeft.

IV. Via België of Vlaanderen in Europa ?

«Vlaanderen streeft ernaar de deelstaten, voor wat hun bevoegdheden betreft, een rechtstreekse vertegenwoordiging in de instellingen van de Europese Unie te geven middels het invoeren van het gedeeld stemmen in de ministerraad voor exclusieve gemeenschaps- of gewestmateries» aldus het Vlaams regeerakkoord van 8 juli 1999. Minister-president P. Dewael herneemt in zijn Vlaams manifest : «België moet de mogelijkheid krijgen om zijn stemmenaantal in de Raad, nu vijf en na uitbreiding twaalf, op te splitsen».³⁸ Zo klinkt het opdelen van België in Europees verband regeringsofficieel.

Op het middenveld gaan sommige politieke partijen duidelijk verder. De VLD heeft recent het confederalisme in haar partijprogramma geschreven. De CD&V heeft dat op haar congres in Kortrijk in 2001 gedaan. De N-VA wenst een Vlaamse staat als lidstaat van de Europese Unie. En het Vlaams Blok streeft de onafhankelijkheid van Vlaanderen na. Alleen SP.A met Spirit en Agalev gaan duidelijk niet zo ver.

Voldoende grond om na te gaan hoe de burgers daartegen aankijken, te meer daar de Verklaring van Laken stelt : «Moeten het dagelijks beheer en de uitvoering van het beleid van de Unie niet nadrukkelijker overgelaten worden aan de lidstaten en, waar hun grondwet dit zo regelt, aan de regio's ?» En nog : «Ook de nationale parlementen dragen bij tot de legitimering van het Europees project».

De vraag naar hoe België en Vlaanderen en Wallonië in het Europa van de 25 zullen staan is in VTMV-onderzoeken via een vrij ver gaande vraag gesteld. Zie tabel 21.

Tabel 21. Al dan niet kunnen voorstellen dat Vlaanderen een aparte lidstaat wordt van de Europese Unie

	Fi	%
Kan me dit goed voorstellen	134	23,93
Kan me dit maar moeilijk voorstellen	169	30,18
Kan me dit helemaal niet voorstellen	235	41,96
Weet niet	18	3,21
Geen antwoord	4	0,71

Een 24 % kunnen zich Vlaanderen als aparte lidstaat van de E.U. goed voorstellen. Een 30 % hebben het daar moeilijk mee en 42 % kunnen zich dat helemaal niet voorstellen. Merk op dat het «weet-niet» niet meer dan 4 % bedraagt, wat bijzonder laag is, aangezien er hier nauwelijks structuur- en processocialisatie werkt. Om

³⁸ P. DEWAELE, *Het Vlaams manifest. Meer ruimte voor regio's*. Leuven, 2002, blz. 54.

diezelfde reden is de 24 % die zich Vlaanderen als lidstaat van de Europese Unie goed kunnen voorstellen relatief hoog. Tenslotte gaat het hier ook over vrij abstracte institutionele problemen.

Deze uitkomsten liggen opvallend dicht bij de spreiding, via dezelfde antwoordcategorieën, op een vraag in 2001 : of men het zich al dan niet kan voorstellen dat Vlaanderen en Wallonië aparte staten worden, met resp. 21,6 % voor «goed», 36,5 % voor «moeilijk» en 39,7 % voor «helemaal niet kunnen voorstellen», met 2,2 % weet niet.

Dit voorstellen van apart aantreden gaat verder dan de percentages die een rechttoe rechtaan vraag naar het separatisme oplevert. Volgens VTMV 2001 is 40,5 % tegenstander van het uit mekaar gaan van Vlaanderen en Wallonië, 16,5 % is daar voorstander van en 31,0 % staat daar onverschillig tegenover. Wat de laatste vraag betreft, is uit vroeger onderzoek gebleken dat hogere strata sterker neigen naar een aparte staatsopstelling in Vlaanderen.³⁹

Een bevraging bij 600 Waalse kiezers in april 2003 geeft 75 % ja-antwoorden op de (suggestieve) vraag : «L'avenir de la Wallonie ne peut-il s'envisager qu'au sein de la Belgique ?» tegenover 25 % neen. Het onderzoek gaat verder. «Le cas échéant, quel avenir envisagez-vous pour la Wallonie hors du cadre belge ?» leidt tot : 36 % «rattachement à la France», 28 % kiest voor fusie met het Groothertogdom Luxemburg, 14 % opteert voor onafhankelijkheid en 22 % geeft andere antwoorden.⁴⁰

Men kan de score van 23,9 % die zich «Vlaanderen als aparte lidstaat» goed kunnen voorstellen ook anders taxeren, namelijk dat de concrete Europese realiteit nog al te weinig is doorgedrongen bij de Vlamingen. Met 438.000 inwoners heeft het Groothertogdom Luxemburg reeds tweemaal het voorzitterschap van de Europese Commissie «ingehabt» : van 1981 tot 1985 met Gaston Thorn en van 1995 tot 1999 met Jacques Santer of samen 8 jaar. Vlaanderen met 6 miljoen inwoners, of meer dan het tienvoud, nog nooit. Franstalig België wel met Jean Rey van 1967 tot 1970. Luxemburg slaagt erin de fiscale harmonisatie, of op zijn minst transparantie, te vertragen. Malta, met 390.000 inwoners is erin geslaagd uit de onderhandelingen van de top van Kopenhagen het Maltees als officiële taal van de uitgebreide E.U. te slepen.⁴¹ Die structuur- en processocialisatie van de E.U. is nog niet ver doorgedrongen in Vlaanderen met 23,9 % «wakkere burgers». «De EU-verdragen kennen enkel staten en wie wil meetellen moet staat worden».⁴² Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zijn dat kort voor de top van Laken in Gent even komen demonstreren.

³⁹ Peiling van ITC-Plus. *Humo*, 20 oktober 1983. Zie ook *Trends* rond de regeringscrisis van 1989.

⁴⁰ *Vers l'Avenir*, 29 april 2003. Bevraging INRA.

⁴¹ *De Financieel Economische Tijd*, Dit was 2002, blz. 121.

⁴² Voormalig perschef van het Europees Parlement Guido Naets in : *De Financieel Economische Tijd*, 10 april 2002. Zie verder G. NAETS, Vlaanderen als EU-lidstaat. *Secessie*, 2002, nr. 6, blz. 3-12.

Besluit

De Europese integratie wordt in België doorgevoerd volgens de werkwijze van het verlicht elitisme.⁴³ Over de hoofden van het gros van de natie heen wordt de Europese integratie beslist en geïmplementeerd door een elite die die integratie noch wil, noch mag in vraag stellen, overtuigd als deze elite is door de toekomstgerichtheid van die ontwikkeling, ook al zijn de doelstellingen van de integratie in de loop der decennia al verschoven en verschuiven ze nog verder. De democratische fundering van die integratie is niet de grootste zorg geweest, noch bij het begin, met de EGKS, noch bij de Verdragen van Rome en de opeenvolgende grote stappen.

De Belgische «goedkeuring» van het Verdrag van Maastricht is daarvan wel het schoolvoorbeeld : midden in de lopende zaken van de ontslagnemende regering Martens VIII en IX en na een verkiezingsuitslag die in Vlaanderen als «zwarte zondag» wordt geëtiketeerd door de terzake toegespitste opinie. De gedrevenheid van het verlicht elitisme was – en is – zo sterk dat men twintig jaar de Belgische Grondwet heeft veronachtzaamd, meer bepaald artikel 25.⁴⁴ De legitimiteit volgt naderhand uit het gevoerde beleid.

Door zoveel en zo lange bevoogding verleert de publieke opinie alert te zijn. Pas als zij door structuren en processen opgeroepen wordt tot stellingnames leert zij standpunten innemen. Volgens de kwaliteit van het debat en van de voorafgaande vorming kunnen die standpunten meer of minder steekhoudend en adequaat zijn. Democratie is een «werkwoord» en moet geleerd worden. Het staat ook nergens geschreven dat de democratie gemakkelijk is, noch dat zij gegarandeerd steeds de beste oplossingen kiest. Wel is het de uitspraak van de Natie, waarvan, zoals grondwets art. 33 (vroeger art. 25) stelt, alle macht uitgaat.

Denderend is de betrokkenheid van de Vlamingen op de Europese zaak niet. Niet te verwonderen : de natie heeft er eigenmachtig niets in te beslissen. Het wordt voor haar gedaan, op een verlichte en elitaire wijze. Vandaar onbekendheid, onverschilligheid, gelatenheid en verwerking waar nodig van de verlicht elitaire beslissingen.

En op het Europees niveau zelf is het een ingewikkeld kluwen van bureaucratie, nationale ministers, diplomaten, COREPERs, Europese toppen, nationale belangen, de drie leidende staten, coalities, verdragen, richtlijnen, bergen papier, elektronische communicaties, lobbying door grote bedrijven, holdings, vakverbonden, handelskamers, staten en regio's, niet te volgen, zelfs nauwelijks door de professionelen...

⁴³ W. DEWACHTER, *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*. Leuven, 2001, blz. 393-431.

⁴⁴ Pas op 20 juli 1970 werd art. 25 bis toegevoegd : «De uitoefening van bepaalde machten kan door een verdrag of door een wet worden opgedragen aan volkenrechtelijke instellingen.

Dat Europa onder die werkvoorwaarden nauwelijks tot identiteit en integratie komt in de maatschappij mag dan ook niet echt verwondering wekken. De leiders van de Europese politiek in België willen het zo. Ook voor de belangrijke, de historische beslissingen, zoals de uitbreiding van 15 tot 25 staten, de uitbreiding van 376 miljoen inwoners naar 450 miljoen «burgers». Zelfs de Eurobarometers wijzen uit dat, een half jaar⁴⁵ voor de definitieve uitbreidingsbeslissingen vallen, Europees-wijd de gemiddelde Europese burger zich nog nauwelijks betrokken voelt bij de uitbreiding. Drie kwart van de inwoners van de EU verklaart niet of nauwelijks geïnformeerd te zijn over de uitbreiding. België «pronkt» met dezelfde score... Hier kan geen informatie- of propaganda-campagne helpen. Hier ontbreekt de sociologische onderbouw. Hier telt men 450 miljoen inwoners samen in een verzameling die men dan «Unie» meent te mogen of te moeten noemen...

Summary : Flemish Public Opinion on European Integration

Unlike France, Denmark, Sweden, Austria and other E.U. countries Belgium has not yet organised a referendum on European policy matters, however important these may be. So one is constrained to opinion polls and survey data to grasp the attitude of the Flemish community towards European integration. Five important policy matters are examined : the introduction of the euro, the involvement in E.U. countries, the enlargement of the E.U., the institutional design and the position of the Flemish community in the E.U. At the end, with about 20 % of the electorate trying to follow the intricate European politics, on the whole public opinion on Europe in Flanders seem to be a mixture of unfamiliarity, indifference, resignation and acceptance of the policy advocated by the elitist consensus in Belgium on these matters. The missing impetus is the incentives provided by a referendum to become concerned with the complex policy-making and policies in Europe.

⁴⁵ Eurobarometer nr. 56 : veldwerk oktober-november 2001. Publicatiedatum : april 2002. *Rapport Numéro 56*, blz. B.77.

* Artikel afgesloten op 31 juli 2003.